

فصلنامه جهان نوین

No 4, 2 021 , P 60-75

سال سوم، شماره پانزدهم، پاییز ۱۴۰۰، صص ۶۰-۷۵

(ISSN) : 2645 - 3479

شماره شاپا: (۳۴۷۹ - ۲۶۴۵)

علم‌سنجی حکمرانی اسلامی براساس پایگاه استنادی وب. آو. ساینس

پوریا فرح گل^۱، سپیده خوشاب^۲

چکیده

از چالش‌های حکمرانی در جوامع، عدم تمرکز به اجرا و پیاده‌سازی حکمرانی اسلامی است. بهره‌گیری از بنیان‌های یک جامعه، راه دستیابی به حکمرانی را هموارتر می‌کند. به همین روی هدف، علم‌سنجی حکمرانی اسلامی براساس پایگاه WOS می‌باشد. این پژوهش از نظر ماهیت، کمی و از نظر جمع‌آوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی است. جامعه‌ی آماری پژوهش، تمامی مدارک علمی نمایه‌شده در حوزه‌ی حکمرانی اسلامی در پایگاه (web of science) در فاصله‌ی بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ میلادی (در زمان تألیف مقاله - 2021February1) می‌باشد. رکورد بازیابی شده، تعداد ۶۷۹ مدرک (مقاله و غیر مقاله) در اختیار گذاشت. در این پژوهش، پژوهشگران به دلیل اهمیت و اعتبار نوع حکمرانی، وضعیت تولید علم حکمرانی اسلامی را در رشته‌های مختلف جهان، با نوع زبان جهانیان و نوع کشورهای جهان استخراج کردند. یافته‌ها نشان می‌دهند رشته‌ی سرمایه‌گذاری کسب‌وکار، زبان انگلیسی و کشور مالزی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین بررسی‌ها نشان داد کشور ایران در تولید علم حکمرانی اسلامی در رتبه‌ی دهم قرار دارد که باید درصدد بهبود آن بود.

واژگان کلیدی: علم‌سنجی، حکمرانی اسلامی

۱- دانشجوی دکتری مدیریت سیستم‌ها، دانشکده مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران pouriafarahgol@gmail.com

۲- کارشناسی ارشد گروه مدیریت صنعتی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد، یزد، ایران sepidehkhoshab@gmail.com

مقدمه

افزایش اهمیت دانش و تولید آن در حدی است که مبحث تولید علم مورد توجه جامعه، خصوصاً سیاست‌گذاران و دولتمردان کشورها قرار گرفته است و سند سیاست‌های کلان علم و فناوری ابلاغی توسط مقام معظم رهبری علاوه بر کمیت تولید علم، تولید علم برتر، دیپلماسی علمی، مرجعیت علمی و اثرگذاری اقتصادی و اجتماعی علم تولید شده را مورد تأکید قرار داده‌اند (حامدی و دهقانی، ۱۳۹۵).

حجم بالای ادبیات علمی در دسترس در یک رشته‌ی پژوهشی خاص غالباً بسیار زیاد است و همین امر برای محققان و متخصصین چالشی به وجود آورده و مانع از این شده تا بتوانند یک نمای ساختاری از اطلاعات موجود داشته باشند (Rodrigues and et al, 2014). در حال حاضر، مهم‌ترین شاخص تولید علم دانشگاه‌ها، تعداد مدارک نمایه شده از مجلات علمی در پایگاه‌های اطلاعاتی است که موضوع بحث پژوهش‌های علم‌سنجی و کتاب‌سنجی است (Doucette, 2012). یکی از رایج‌ترین روش‌های ارزیابی فعالیت‌های علمی پژوهشگران و سازمان‌های علمی-آموزشی، بهره‌گیری از شیوه‌های مختلف علم‌سنجی است که با استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی صورت می‌گیرد. یکی از مهم‌ترین و معتبرترین پایگاه‌های استنادی، وب. آو ساینس است که توسط مؤسسه اطلاعات علمی (ISI) راه‌اندازی شده است (شهمیرزادی، گیلوری و یوسفی، ۱۳۹۴، ش ۱۰۹، ص ۷۱).

پایگاه استنادی وب. آو ساینس که توسط این مؤسسه تولید می‌شود، ابزار مهمی در جهان برای مطالعات استنادی محسوب می‌شود (Pouris, 2011). از آنجا که یکی از مسائل مهم جهان امروز، تغییرات سریع دولت و فرآیندهای حکمرانی و مدیریت است، نقش سنتی و تاریخی دولت‌ها تغییر یافته و به تبع آن، ماهیت فرآیندهای حکمرانی و مدیریت در سراسر جهان دگرگون شده است (خاشعی و هرنندی، ۱۳۹۳، ش ۲، ص ۸۵).

در همین راستا، اسلام به‌عنوان دینی که هم برخوردار از جهات و آموزه‌های معرفت‌بخش در مورد انسان و ارتباطات وجودی اوست و هم مشتمل بر ارائه‌ی نظام ارزشی و هنجاری درباره‌ی زندگی مطلوب آدمی در حیات فردی و اجتماعی است، ظرفیت آن را دارد که در زمینه‌ی مفاهیم کلیدی همچون قدرت، دولت، اقتدار، حاکمیت و مانند آن و نیز مباحث هنجاری و ارزشی مربوط به سیاست و سیاست‌گذاری، حضوری پررنگ و سرنوشت‌ساز داشته باشد (واعظی، ۱۳۸۷، ش ۴۳). حکمرانی اسلامی از جهت مبانی و حتی شاکله حتماً با سایر حکمرانی‌ها متفاوت است، هرچند که اشتراکاتی هم دارد (غلامی، ۱۳۹۹).

حکمرانی اسلامی و غیر اسلامی یا سکولار از یک‌سو دارای مشابهت‌هایی با یکدیگرند و از یک‌سو دارای وجوه افتراق و تمایز گسترده‌اند، وجوهی که حکمرانی اسلامی را از شیوه‌ی حکمرانی در دیگر ملل و نحل متمایز می‌سازد؛ وجوه تمایز آن به همان شدت تمایز اسلام با کفر و شرک، عمیق و گسترده است (رضایی، ۱۳۹۸).

از طرف دیگر، موضوع حکمرانی مورد توجه سازمان‌های مختلف در سرتاسر جهان هستی بوده است که به نظر می‌رسد تعریف حکمرانی، بسته به موقعیت زمانی و مکانی متفاوت است.

با توجه به پژوهش‌ها در این حوزه و سیاست‌گذاری در این زمینه، نیاز به مطالعه در این تخصص احساس می‌شود. ولیکن علی‌رغم برگزاری کارگاه‌ها و برخی سمینارها در حوزه حکمرانی و مدل‌های ناشی از آن، هنوز وضعیت تولیدات علمی در حیطه حکمرانی اسلامی مشخص نیست. بنابراین آگاهی از روند اطلاعات علمی تولید شده حکمرانی اسلامی، به درک موانع و مشکلات، ظرفیت‌ها و کاستی‌ها می‌انجامد. لذا در تدوین خط‌مشی‌های اجرایی و پژوهشی به یاری دولتمردان، سیاست‌گذاران و مدیران می‌آید.

به همین روی در این پژوهش، تولیدات علمی حکمرانی اسلامی در پایگاه اطلاعاتی وب آو ساینس از نظر وضعیت تولید این علم، در نوع رشته تحصیلی، نوع زبان محاوره‌ای- نوشتاری و نوع کشور تولیدکننده در بازه‌های زمانی بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ میلادی (۱ February, 2021) بررسی و با استفاده از فراتحلیل، علم‌سنجی می‌شوند.

هدف از علم‌سنجی، ارزیابی فعالیت‌های علمی- تحقیقاتی در هر گرایش علمی و عوامل مؤثر در رشد آن می‌باشد. علم‌سنجی می‌تواند عنصری کارآمد و مفید برای مسئولان و برنامه‌ریزان باشد تا مدیریت منابع مالی و انسانی در این راستا با بالاترین کارایی انجام پذیرد (کریمی، پیرحقی و صبوری، ۱۳۹۴، ش ۱، ص ۷).

ادبیات نظری و پیشینه پژوهش

در این پژوهش ابتدا به مبانی نظری حکمرانی و حکمرانی اسلامی و به نمونه‌هایی از حکمرانی اسلامی پرداخته می‌شود. سپس برخی از پیشینه‌های پژوهش مرتبط با حکمرانی اسلامی بحث خواهد شد.

حکمرانی: از نظر واژه‌شناسی، حکمرانی به واژه‌ی یونانی Kubernan، به معنی هدایت کردن یا اداره کردن برمی‌گردد و افلاطون از آن در رابطه با چگونگی طراحی نظام حکومت (System of rule) استفاده کرده است.

این اصطلاح یونانی، ریشه‌ی لغت Gubenare در لاتین قرون وسطی بود که بر همان مفاهیم هدایت کردن، قانون‌گذاری، حکمرانی کردن یا راندن و راهبری دلالت می‌کند (بشیری و شفاقی شهری، ۱۳۹۰، ش ۴۸، ص ۷۱).

حکمرانی اسلامی: شیوه‌ی حکومتی که در آن روابط بین حکومت و مردم، تعامل اجزای تشکیل‌دهنده حکومت و رابطه‌ی آن با سایر حکومت‌ها، در اهداف و سیاست‌ها، قوانین و خط‌مشی‌ها، برنامه‌ریزی و اجرا و نظارت و ارزیابی براساس مبانی، اصول و روش‌های اسلامی تنظیم می‌گردد (رضایی، دهقانی و کیانپور، ۱۳۹۸).

حکمرانی خدامحور

ویژگی اصلی حکومت اسلامی، خدامحوری است. شعار اولیه‌ی اسلام که توسط پیامبر عظیم‌الشأن مطرح شد عبارت است از: «قولوا لا اله الا الله تفلحوا»: (بگوئید نیست خدایی جز خدای یگانه تا رستگار شوید). وقتی انسان یادآور

مالکیت حقیقی خدا نسبت به همه چیز شود، هیچ مالکیتی برای او نمی‌ماند و همه مربوط به خداست و عملش سمت‌وسوی خدایی می‌یابد (بمانیان، ۱۳۸۶، ش ۵، ص ۴۴).

حکمرانی امام علی (ع)

یکی از مسائل مهم جهان امروز، تغییرات سریع دولت و فرآیندهای حکمرانی و مدیریت است. نارسایی‌های حکمرانی خوب سبب شد که مفهوم حکمرانی جامع و مدل حکمرانی متعالی مبتنی بر سیره حکومتی امام علی (ع) تدوین شود (خاشعی و هرنندی، ۱۳۹۳، ش ۲، ص ۸۵). در اندیشه‌ی سیاسی و سلوک حکومتی امام علی (ع) نقش اصلی و کلیدی در حکومت از آن مردم است؛ بدین معنی که حکومت بدون مردم و بدون خواست آنان تحقق نمی‌یابد و بدون اقبال و رأی مردم مشروعیت سیاسی پیدا نمی‌کند و بدون حضور و مشارکت همه‌جانبه‌ی مردم به درستی اداره نمی‌شود و فارق از محور قرار دادن مردم، حکومت سلامت نخواهد داشت. بنابراین، مردم نقشی ایجاد، ابقایی و اصلاحی دارند و تحقق حکومت و صلاح و سامان و پابرجایی و سیر به‌سوی اهداف آن به مردم بسته است (دلشاد تهرانی، ۱۳۷۹).

مؤلفه‌های حکمرانی در اندیشه امام خمینی (ره)

مفهوم حکمرانی و عناصر تشکیل‌دهنده‌ی آن را در حوزه‌ی نظریه‌پردازی حقوقی و اندیشه‌ورزی سیاسی، شاید بتوان از مهم‌ترین موضوعات دانست. بنابراین برای تشریح و تبیین حکمرانی از دید امام خمینی (ره)، لازم است مؤلفه‌های حکمرانی از دید ایشان بیان شود. تبیین این مؤلفه‌ها نباید به‌گونه‌ای باشد که تنها اندیشه‌ی امام (ره) را در این زمینه تشریح کند، بلکه تمایز اندیشه‌ی ایشان با دیگران نیز مشخص گردد. قانون‌گرایی با تأکید بر محوریت قانون الهی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های حکمرانی به‌گونه‌ای است که تا بالاترین سطح از حکومت نیز در آن چارچوب قرار می‌گیرد و باید پاسخگو باشند که این قانون‌ها در احکام الهی ریشه دارد. امام (ره)، آزادی را یکی از اهداف مهم و مبانی حکومت اسلامی و نظام سیاسی اسلام بر می‌شمرند و آن را یکی از شعارهای اصلی انقلاب می‌دانند. امام (ره) نقش مستقلی برای حوزه‌ی حقوق اساسی مردم قائل هستند؛ یکی از اموری که ایشان از جمله وظایف و اهداف حکومت اسلامی می‌دانند، تعلیم و تربیت و تزکیه‌ی جامعه و فراهم کردن زمینه‌ی رشد و تعالی معنوی افراد جامعه است و اعتقاد داشتند که هدف حکومت اسلامی تأمین سعادت بشر است. عدالت نیز یکی از عناصر محوری و اهداف مهم حکومت اسلامی از نظر امام (ره) است. ایشان همواره بر عدالت اجتماعی که ضامن سعادت و رستگاری مادی و معنوی جوامع و حکومت‌های اسلامی است، تأکید دارند. حضرت امام (ره) در نوشته‌ها و سخنرانی‌های خود تأکید فراوانی بر دو امر «استقلال» و «خودکفایی» دارند و خودکفایی را مقدمه‌ی استقلال می‌دانند. اصل نظارت و کنترل عمومی که از ناحیه‌ی مردم در قالب امر به معروف و نهی از منکر اعمال می‌شود، عامل بسیار قوی و مهمی برای کنترل تمام افراد حاکمیت و حرکت به‌سوی کارآمدی است. امام خمینی (ره) دولت اسلامی را

دولت خدمت معرفی می‌کند که کارآمدی آن در خدمت کردن به مردم ظهور پیدا می‌کند. ایشان وحدت و انسجام داخلی و بین‌المللی جامعه اسلامی را یکی دیگر از مؤلفه‌های حکمرانی اسلامی قلمداد می‌کند (علیخانزاده و نجاری، ۱۳۹۷، ش ۸۶).

الگوی حکمرانی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

الگوی حکمرانی ولایت فقیه متأثر از الگو و تفکر اسلامی و در امتداد جهان‌بینی اسلامی است. در اندیشه‌ی سیاسی اسلام، مسئله‌ی رهبری رکن اصلی اداره‌ی حکومت و حکمرانی و در رأس هرم قدرت و سیاست قرار دارد (علی‌زاده، مقدس و میرزاخانی سیاه‌کلرودی، ۱۳۹۹، ش ۱). الگوی حکمرانی رهبری با این نگاه فرآیندی متأثر از جهان‌بینی اسلامی با سیاست‌گذاری و تدبیر کلان، مفهوم‌سازی و گفتمان‌سازی جامعه اسلامی را هدایت و مدیریت کرده‌اند (شفیعی، برزگر و مرادزاده، ۱۳۹۵، ش ۳۰).

الگوی حکمرانی شهید سلیمانی

ادبیات الگوی حکمرانی سردار سلیمانی به جهاد و مجاهدت نزدیک است، چرا که توصیفات ارائه شده از ایشان و نیز نقش و جایگاهی که داشتند عمدتاً در رسانه‌ها و اذهان عمومی جامعه، دفاعی و جهادی بوده و از این‌رو، الگوهایی که در این مرحله از معرفی شخص و شخصیت سردار سلیمانی خود را نشان می‌دهد به صورت طبیعی و بدیهی با آن بافت و زمینه همخوانی پیدا می‌کند. الگوی یاد شده در دو بُعد فردی و اجتماعی که ما به‌الامتياز الگوهای حکمرانی اسلامی است از شاخص‌های متفاوتی برخوردار است. این تفاوت‌ها می‌تواند اختصاصی سردار سلیمانی بوده و به همین جهت به جز الزام بافت و زمینه، بایستی متناسب با این خصوصیات و امتیازات هم‌عنوانی جدا برای آن انتخاب نمود. در بُعد فردی، مبنای، تقدم جهاد اکبر، مجاهدت و در بُعد اجتماعی، شبکه‌سازی ایمانی و اثربخشی برکت‌گرا از جمله الگوی جهادی- اسلامی ایشان می‌باشد (مزینانی، ۱۳۹۹، ش ۱).

الغوثیل و دیگران^۱ (۲۰۱۷) در مقاله‌ای تحت عنوان «حاکمیت شرکتی، حکمرانی اسلامی و مدیریت درآمد در عمان: بینش تجربی جدیدی از یک چارچوب نظری رفتاری» با استفاده از مدل قوی اقتصادسنجی و از داده‌های کشور متشکل از ۱۱۶ شرکت منحصر به فرد عمانی از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۱ دریافتند که به‌طور متوسط شرکت‌های دارای حکومت بهتر نسبت به همتایان خود با ضعف اداره می‌شوند، به‌طور قابل توجهی کمتر در مدیریت درآمد فعالیت می‌کنند. شواهد آنان نشان داد که شرکت‌هایی که تعهد بیشتری نسبت به ادغام اعتقادات و ارزش‌های دینی اسلامی در عملیات خود از طریق تأسیس کمیته حکمرانی اسلامی دارند، به‌طور قابل توجهی کمتر از همتایان خود بدون چنین کمیته‌ای درگیر مدیریت درآمد هستند.

الامر، انتیم و عبدو^۲ (۲۰۲۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «حکمرانی اسلامی، حاکمیت ملی و مدیریت و افشای ریسک بانکی در کشورهای MENA» با بررسی روابط بین حاکمیت دینی، به‌ویژه کیفیت حاکمیت اسلامی (IGO)، کیفیت

حکمرانی ملی (NGO) و شیوه‌های مدیریت و افشای ریسک (RDPS) و با استفاده از یکی از بزرگ‌ترین مجموعه داده‌های مربوط به بانک‌های اسلامی از ۱۰ کشور خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA) از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ دریافتند که شیوه‌های اجرای مدیریت و افشای ریسک در بانک‌هایی با کیفیت حاکمیت اسلامی بالا، بالاتر است؛ شیوه‌های اجرای مدیریت و افشای ریسک در بانک‌های کشورهای که کیفیت حکمرانی ملی بالایی دارند، بیشتر است و دریافتند که کیفیت حکمرانی ملی بالا یک اثر تعدیل‌کننده در رابطه‌ی شیوه‌های اجرای مدیریت و افشای ریسک و کیفیت حکمرانی اسلامی دارد.

عبدالرحمان و دیگران^۳ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «پیامدهای حکمرانی اسلامی بر عوامل استرس‌زای روان اجتماعی و بهره‌وری کار» با استفاده از تحلیل رگرسیون چندمتغیره، جهت بررسی رابطه‌ی حکمرانی اسلامی بر عوامل فشارزای روان‌شناختی اجتماعی و بهره‌وری کار در محیط‌های مراقبت‌های بهداشتی، دریافتند که مؤلفه‌های حکمرانی اسلامی که از نظر فرهنگی جذب می‌شوند، به‌طور قابل توجهی با جنبه‌های مثبت عوامل فشارزای روان‌شناختی و افزایش بهره‌وری مرتبط بودند و همچنین اذعان داشتند که اهدافی بالاتر از مقاصد سازمانی در نوع حکمرانی اسلامی ملاک است که از جمله آن‌ها می‌توان به کاهش تعارضات کار و خانواده، ارتقای سلامت عمومی، افزایش رضایت شغلی و بهبود تعهد در کار اشاره کرد.

بهجت (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «نظریه پایه الگوی حکمرانی اسلامی در ایران» به مفاهیمی از نظر نویسنده که حکم پایه و اساس در حکومت اسلامی را دارند و در وضع موجود به خوبی تکامل نیافته‌اند، پرداخته است. این مفاهیم شامل وظایف ذاتی حکومت، اقتصاد، نظام مالی، آموزش، مجلس و حوزه‌های اجرایی و عملکردی است. در انتها، تصویری از آنچه در حوزه‌های عملیاتی، جهت کارایی بیشتر حکمرانی اسلامی مورد انتظار است، در قالب جدول ارائه کرد.

میرزاپور ارمکی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «ارائه الگوی اسلامی - ایرانی دولت‌سازی با تأکید بر تجربه حکمرانی اسلامی» با هدف بررسی دیدگاه‌های مطرح در حوزه‌ی دولت‌سازی اسلامی به روش مفهومی و ارائه‌ی الگوی بومی و بهینه دریافتند که الگوی دولت‌سازی بر محور توحید در مقایسه با الگوی دولت‌سازی غرب، در بسیاری از مؤلفه‌ها در مقابل هم تعریف می‌شوند. دولت‌سازی اسلامی را می‌توان در دو سطح عالی و عام دسته‌بندی نمود. در سطح عالی، دولت اسلامی با محوریت معصوم تشکیل و در ذیل تدبیر معصوم تکامل می‌یابد؛ اما در سطح عام، دولت اسلامی با محوریت فقیه عادل و اعلم محقق می‌شود و ذیل اندیشه‌ی فقها تکامل می‌یابد. نقطه‌ی اشتراک این دو سطح دولت‌سازی را می‌توان در وجود پایه‌ها و بنیادهای ثابت و مشترک دانست. این پایه و بنیادها در واقع عقل توحیدی و اصول فقهی هستند.

رضایی، دهقانی و کیانپور (۱۳۹۸) در طرحی پژوهشی با عنوان «طراحی و تبیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های اساسی حکمرانی اسلامی دولت معیار» براساس مبانی اسلامی مبتنی بر قرآن کریم، روایات معتبر و عقلانیت دینی، نظریه‌ی

حکمرانی اسلامی با توجه به آموزه‌های اسلام، یافته‌های اندیشمندان، سیر و سلوک رهبر فقیه انقلاب (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و یافته‌های علمی و تجارب عملی برای پاسخگویی به مسائل و موضوعات این عرصه، تدوین شد و براساس آن، معیارها و شاخص‌های آن استخراج و تبیین گردید.

روش پژوهش

مطالعه حاضر، پژوهشی پیمایشی است و با استفاده از رویکرد علم‌سنجی انجام می‌شود که با استفاده از شاخص‌های کمی، تولیدات علمی جهان در حوزه‌های حکمرانی اسلامی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. روش پژوهش براساس مسئله‌ی پژوهش تعیین می‌شود؛ روش پژوهش را می‌توان از دیدگاه‌های مختلفی مورد بررسی قرار داد، پژوهش حاضر از لحاظ روش در زمره‌ی پژوهش‌های علم‌سنجی قرار می‌گیرد و از نظر ماهیت نیز کمی است. تقسیم‌بندی دیگر برحسب نحوه‌ی گردآوری اطلاعات است؛ از این نظر، پژوهش حاضر جزو پژوهش‌های توصیفی است. هدف پژوهشگران از انجام این پژوهش، توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موقعیت یا یک موضوع است. به عبارت دیگر، پژوهشگر در این گونه پژوهش‌ها سعی می‌کند تا آنچه هست را بدون هیچ‌گونه دخالت یا استنتاج ذهنی گزارش دهد و نتایج عینی از موقعیت بگیرد (سیف‌نراقی و نادری، ۱۳۸۵، ص ۳۹). جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر شامل تمامی مدارک علمی نمایه‌شده در حوزه‌ی حکمرانی اسلامی در پایگاه (Web Of Science) در فاصله‌ی بین سال‌های ۱۹۹۰ تا سال ۲۰۲۱ میلادی (در زمان تألیف مقاله - 1 February 2021) است. برای گردآوری اطلاعات از پایگاه استنادی در بخش جستجوها محدودکننده‌های کمی تعبیه کرده است که به کاربران اجازه می‌دهد با انتخاب فیلدهای مشخص شده به جستجو پردازند. در قسمت جستجوی پایه‌ای (Basic Search) و جستجوی واژه "Islamic Governance" کل اطلاعات نمایه‌نامه‌ها در این پایگاه را می‌توان استخراج کرد. رکورد بازبایی شده نشان می‌دهد ۶۷۹ مدرک (مقاله و غیر مقاله) موجود است.

سؤال‌ها

این پژوهش در بخش ابتدایی خود، برحسب علم‌سنجی در صدد پاسخگویی به ۳ سؤال است:

- ۱- وضعیت تولید علم حکمرانی اسلامی در جهان در رشته‌های مختلف طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ چگونه بوده است؟
- ۲- وضعیت تولید علم حکمرانی اسلامی در جهان برحسب نوع زبان طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ چگونه بوده است؟
- ۳- وضعیت تولید علم حکمرانی اسلامی در جهان برحسب نوع کشور طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ چگونه بوده است؟

یافته‌ها

جدول (۱) تولیدات علمی در حوزه‌ی حکمرانی اسلامی در پایگاه استنادی (WOS) از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ میلادی را نشان می‌دهد. همچنین این جدول وضعیت تولید علم حکمرانی اسلامی را در جهان در رشته‌های مختلف (از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱) نشان می‌دهد.

جدول ۱: تولیدات علمی حکمرانی اسلامی در جهان براساس (WOS) در رشته‌های مختلف

ردیف	رشته	تعداد	درصد
۱	سرمایه‌گذاری کسب و کار	۲۰۳	٪۲۹/۸۹۷
۲	تجارت و کسب و کار	۷۲	٪۱۰/۶۰۴
۳	اقتصاد	۷۲	٪۱۰/۶۰۴
۴	مدیریت	۵۵	٪۸/۱۰۰
۵	دین محوری (دین‌شناسی)	۵۴	٪۷/۹۵۳
۶	علوم سیاسی	۵۲	٪۷/۶۵۸
۷	روابط بین‌الملل	۴۹	٪۷/۲۱۶
۸	مطالعات منطقه	۴۴	٪۶/۴۸۰
۹	قانون	۲۸	٪۴/۱۲۴
۱۰	علوم اجتماعی بین‌رشته‌ای	۲۱	٪۳/۰۹۳
۱۱	سایر رشته‌ها	۲۹	٪۴/۲۷۱

از جدول (۱) می‌توان دریافت که بیشترین تعداد (۲۰۳) و بیشترین درصد (۲۹/۸۹۷ درصد) از تولیدات علمی جهان در رشته‌های مختلف براساس پایگاه (WOS) مربوط به رشته‌ی سرمایه‌گذاری کسب‌وکار است و کمترین آن مربوط به رشته‌ی علوم اجتماعی بین‌رشته‌ای با تعداد ۲۱ و ۳/۰۹۳ درصد می‌باشد. شکل (۱) به‌صورت گرافیکی این یافته‌ها را نشان می‌دهد.

شکل ۱: تولید علمی حکمرانی اسلامی در جهان براساس تفکیک رشته

جدول (۲) تولیدات علمی در حوزه‌ی حکمرانی اسلامی در پایگاه استنادی (WOS) از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ میلادی را برحسب نوع زبان نشان می‌دهد.

جدول ۲: تولیدات علمی حکمرانی اسلامی در جهان برحسب نوع زبان براساس (WOS)

ردیف	نوع زبان	تعداد	درصد
۱	انگلیسی	۶۴۹	۹۵/۵۸۲٪
۲	روسیه‌ای	۹	۱/۳۲۵٪
۳	ترکیه‌ای	۵	۰/۷۳۶٪
۴	عربی	۳	۰/۴۴۲٪
۵	آلمانی	۳	۰/۴۴۲٪
۶	مالی	۳	۰/۴۴۲٪
۷	اسپانیایی	۳	۰/۴۴۲٪
۸	فرانسوی	۲	۰/۲۹۵٪
۹	اندونزیایی	۱	۰/۱۴۷٪
۱۰	دیگر زبان‌ها	۱	۰/۱۴۷٪

از جدول (۲) می‌توان دریافت که بیشترین تعداد (۶۴۹) و بیشترین درصد (۹۵/۵۸۲ درصد) از تولیدات علمی حکمرانی اسلامی در جهان برحسب نوع زبان مربوط به زبان انگلیسی است و همچنین می‌توان دریافت که کمترین تعداد (۱) مربوط به زبان اندونزیایی و دیگر زبان‌های ناشناخته یا محلی با سهم ۰/۱۴۷ درصدی می‌باشد. شکل (۲) به‌صورت گرافیکی این یافته‌ها را نشان می‌دهد.

شکل ۲: تولید علمی حکمرانی اسلامی در جهان براساس تفکیک نوع زبان

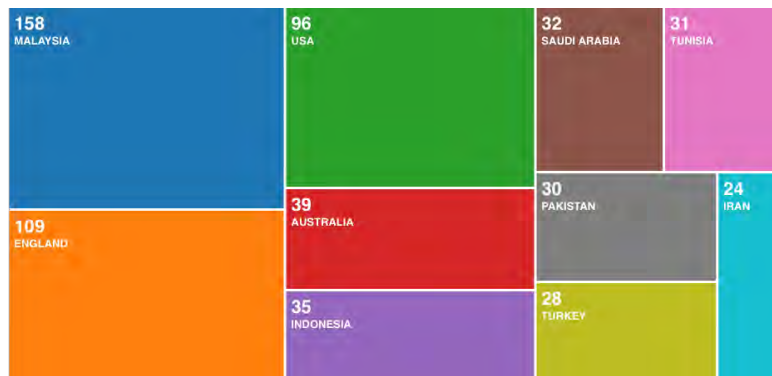
جدول (۳) تولیدات علمی حکمرانی اسلامی در جهان را برحسب نوع کشور یا مذهب براساس پایگاه استنادی (WOS) طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ نشان می‌دهد.

جدول ۳: تولیدات علمی حکمرانی اسلامی در جهان برحسب نوع کشور براساس (WOS)

ردیف	نوع کشور	تعداد	درصد
۱	مالزی	۱۵۸	۲۳/۲۷۰٪
۲	انگلستان	۱۰۹	۱۶/۰۵۳٪
۳	آمریکا	۹۶	۱۴/۱۳۸٪
۴	استرالیا	۳۹	۵/۷۴۴٪
۵	اندونزی	۳۵	۵/۱۵۵٪
۶	عربستان سعودی	۳۲	۴/۷۱۳٪
۷	تونس	۳۱	۴/۵۶۶٪
۸	پاکستان	۳۰	۴/۴۱۸٪
۹	ترکیه	۲۸	۴/۱۲۴٪
۱۰	ایران	۲۴	۳/۵۳۵٪
۱۱	امارات متحده عربی	۱۹	۲/۷۹۸٪
۱۲	اسپانیا	۱۶	۲/۳۵۶٪
۱۳	فرانسه	۱۵	۲/۲۰۹٪
۱۴	آلمان	۱۵	۲/۲۰۹٪
۱۵	روسیه	۱۵	۲/۲۰۹٪
۱۶	کانادا	۱۴	۲/۰۶۲٪
۱۷	بنگلادش	۱۳	۱/۹۱۵٪
۱۸	مصر	۱۲	۱/۷۶۷٪
۱۹	ایتالیا	۱۲	۱/۷۶۷٪
۲۰	اسکاتلند	۱۲	۱/۷۶۷٪
۲۱	کویت	۱۱	۱/۶۲۰٪
۲۲	هلند	۱۱	۱/۶۲۰٪
۲۳	بحرین	۹	۱/۳۲۵٪
۲۴	چین	۹	۱/۳۲۵٪
۲۵	قطر	۹	۱/۳۲۵٪

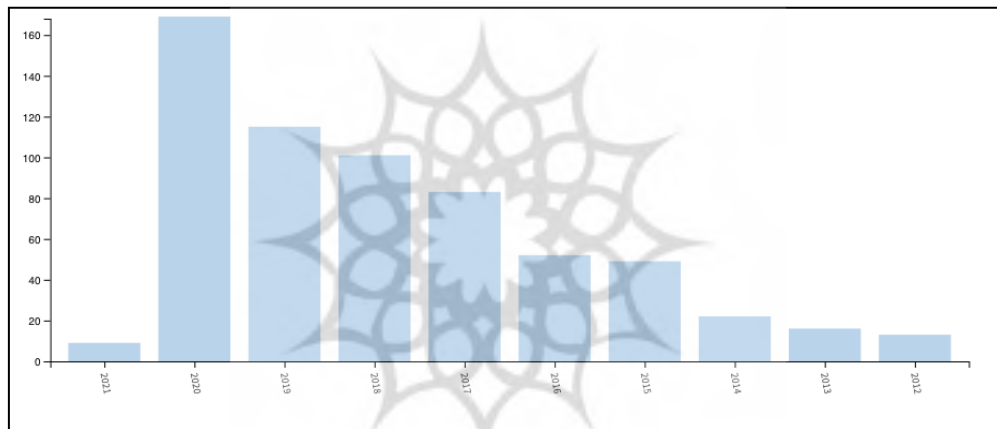
از جدول (۳) می‌توان دریافت که بیشترین اثر تولید علم حکمرانی اسلامی با تعداد ۱۵۸ و ۲۳/۲۷۰ درصد به کشور مالزی تعلق دارد و کمترین اثر تولید علم حکمرانی اسلامی با تعداد ۹ اثر و ۱/۳۲۵ درصد به صورت مشترک

مربوط به کشورهای بحرین، چین و قطر می‌باشد. اضافه می‌گردد کشور عزیزمان ایران در رده دهم قرار دارد. شکل (۳) به صورت گرافیکی، ۱۰ کشور برتر در این زمینه را نشان می‌دهد.

شکل ۳: تولید علمی حکمرانی اسلامی در جهان براساس تفکیک کشور

همچنین تعداد بازدیدها از مقالات حکمرانی اسلامی در این پایگاه به روز شده و در تصویر ذیل، نمودار (۱) قابل رؤیت است.

نمودار ۱: بازدید برحسب سال از واژه‌ی حکمرانی اسلامی در WOS.

از نمودار (۱) پرواضح است که بیشترین بازدید مربوط به سال ۲۰۲۰ می‌باشد.

نتیجه‌گیری

نتایج علم‌سنجی برای واژه‌ی "حکمرانی اسلامی" نشان می‌دهد که در بین رشته‌های مختلف، رشته‌ای که بیشترین درصد تولیدات علمی را به خود اختصاص داده است، سرمایه‌گذاری کسب‌وکار است. همچنین رتبه‌های دوم و سوم و حتی چهارم (تجارت و کسب‌وکار، اقتصاد و مدیریت) مربوط به معیارهای پولی- مالی و اقتصاد محوری است. بنابراین به نظر می‌رسد در رشته‌های غیردینی (غیراسلامی) هم، محوریت‌های حکمرانی اسلامی، بنیادهایی دارد.

نتایج علم‌سنجی برای واژه‌ی "حکمرانی اسلامی" نشان می‌دهد که در بین زبان‌های زنده و رسمی جهان، زبانی که بیشترین تولیدات علمی را در خود داشته است، زبان انگلیسی است. در این میان برخلاف ولایی و الهی بودن و

یا شاید همگنی زبان عربی به زبان حکمرانی اسلامی، این نوع زبان برحسب پژوهش در رتبه‌ی چهارم قرار دارد، این در حالی است که کمترین میزان مربوط به کشور مسلمان اندونزی است.

نتایج علم‌سنجی برای واژه‌ی "حکمرانی اسلامی" نشان می‌دهد که در بین کشورهای جهان، کشوری که بیشترین تولیدات علمی را در خود داشته است، کشور مسلمان مالزی است. نکته‌ی قابل توجه اینکه کشورهای انگلستان، آمریکا و استرالیا رتبه‌های دوم تا چهارم را به خود اختصاص داده‌اند، این بدان معناست که تولیدات علمی کشورهای غیرمسلمان در موارد اسلامی روبه افزایش است. حال این روند صعودی برحسب کنجکاوی، قیاس، نقد و یا گرایش به این سمت و سو می‌تواند باشد. همچنین با توجه به نمودار (۱) و افزایش بازدید از مقالات در سال ۲۰۲۰ (سالی که کرونا جهان را تسخیر کرد) نشان می‌دهد که کشورهای غیراسلامی با زبانی غیراسلامی - غیرقرآنی و در رشته‌های غیردینی بیش از پیش به دنبال حلقه‌ای مفقوده در حکمرانی‌های خود می‌گردند.

این پژوهش نشان داد علم‌سنجی براساس پایگاه اطلاعاتی (WOS) دارای قابلیت‌های فراوانی است که می‌تواند ابعاد و عملکرد یک متغیر موضوعی را از تمامی جهات بسنجد. این پژوهش سعی بر ایجاد توازن و تعادل در بررسی وضعیت تولید علم متغیر موضوعی، حکمرانی اسلامی دارد؛ لذا سه حیطه‌ی علم‌سنجی ذکر شده نشان می‌دهد کشورهایی که امروزه اسلام و اساس آن را به سخره گرفته و یا زبان ناهمگن و یا نزدیک به اسلام ندارند، درصددند تا با تلاش بیشتر جهت رسیدن به تولید علم حکمرانی اسلامی در سال‌های کنونی و آینده در سیاست‌گذاری‌های خود به آن صیغه و جایگاه ویژه‌ای ببخشند و از آن بهره ببرند. این پارادوکس یا شالوده‌شکنی در دنیای پست مدرن از سوی جوامع غیر اسلامی با زبان و فرهنگ غیر اسلامی بسیار مشهود است که از آن جمله می‌توان به نحوه‌ی حکمرانی‌ها در مباحث استثمار و اشغال سرزمین‌های دیگر، جنگ، نقض حقوق بشر، کودک آزاری و تحریم‌های ظالمانه و خرید و فروش سلاح اشاره کرد. مطالعات فرسنگی

پیشنهادات کاربردی

- پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزشی شیوه‌ی نگارش مقاله‌های علمی آ. آی. اس. آی (به دلیل نوع اعتبار)، آشنایی با پایگاه اطلاعاتی استنادی، آشنایی با انواع تولیدات علمی پایگاه اطلاعاتی وب. آو. ساینس و غیره به صورت مستمر و مؤثر برای پژوهشگران علاقه‌مند به حوزه‌ی حکمرانی اسلامی برگزار شود، لذا رتبه‌ی دهم در تولید علم حکمرانی اسلامی برای کشورمان ایران خوشایند و مناسب نمی‌باشد.

- پیشنهاد و توصیه می‌گردد که در مقاله‌های انگلیسی نام سازمان و واحدهای پژوهشی و آموزشی دانشگاهی و حوزوی براساس استانداردهای جهانی ارائه شود تا از پراکندگی و عدم بازیابی در روند تولید علم حکمرانی اسلامی در پایگاه‌های مختلف جلوگیری شود.

- پیشنهاد می‌شود تزریق انگیزه‌های لازم جهت تألیف مقالات حوزه‌ی حکمرانی اسلامی از طریق کاستن از مشغله‌های اجرایی و آموزشی و پشتیبانی مدیران رده بالا، صاحب‌نظر و دانشجویان رشته‌های مختلف و از طریق افزایش نظام‌های تشویقی و ارتقای شغلی و مزایای تحصیلی صورت پذیرد.

یادداشت‌ها

۱. Elghuweel et al
۲. Elamer, Ntim & Abdou
۳. Abdul Rahman et al
۴. Islamic Governance: حکمرانی اسلامی
۵. WOS: Web Of Science

منابع و مأخذ

۱. بشیری، عباس و شقاقی شهری، وحید، «حکمرانی خوب، فساد و رشد اقتصادی (رویکردی اقتصادی به مقوله حکمرانی خوب)»، بررسی‌های بازرگانی، ش ۴۸، ۱۳۹۰.
۲. بمانیان، محمدرضا، «بررسی نقش خدامحوری در معماری مسلمانان»، نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، ش ۵، ۱۳۸۶.
۳. بهجت، محسن، «نظریه پایه الگوی حکمرانی اسلامی در ایران»، نهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۵.
۴. حامدی، حمید و دهقانی، سعید، «نقش اینترنت اشیاء در هوشمندسازی شهرهای مهم دنیا و ایران»، اولین کنفرانس ملی شهر هوشمند، قم، شرکت مشاوران شهر هوشمند، ۱۳۹۵.
۵. خاشعی، وحید و هرندی، عطاءاله، «تبیین ابعاد حکمرانی متعالی مبتنی بر سیره حکومتی امام علی (ع): تلفیق رویکرد اجتهادی و تحلیل محتوا»، پژوهش‌های علم و دین، ش ۲، ۱۳۹۳.
۶. دلشاد تهرانی، مصطفی، حکومت حکمت: حکومت در نهج‌البلاغه، تهران: دریا، ۱۳۷۹.
۷. رضایی، حسن، «طراحی الگو و مؤلفه‌های اسلامی حکمرانی اسلامی و دولت معیار»، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، طرح پژوهشی، ۱۳۹۸.
۸. رضایی، حسن، دهقانی، روح‌الله و کیانپور، مهرداد، «طراحی و تبیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های اساسی حکمرانی اسلامی»، بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، طرح مصوب پژوهشی، ۱۳۹۸.
۹. سیف‌نراقی، مریم و نادری، عزت‌الله، روش تحقیق در علوم انسانی (با تأکید بر علوم رفتاری)، تهران: بدر، ۱۳۸۵.
۱۰. شفیعی، احمد، برزگر، ابراهیم و مرادزاده، علی، «نقش ولایت و رهبری در ثبات سیاسی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی رهبری امام خامنه‌ای)»، آفاق امنیت، ش ۳۰، ۱۳۹۵.
۱۱. شه‌میرزادی، طیبه، گیلوری، عباس و یوسفی، احمد، «بررسی وضعیت انتشار و استناد به تولیدات علمی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در پایگاه اطلاعاتی وب آو ساینس»، نشریه دامپزشکی، ش ۱۰۹، ۱۳۹۴.
۱۲. علیخانزاده، علیرضا و نجاری، رضا، «مؤلفه‌های حکمرانی در اندیشه امام خمینی (ره)»، فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، ش ۸۶، ۱۳۹۷.
۱۳. علیزاده، محمدلعل، مقدس، اعظم و میرزاخانی سیاهکلودی، عابد، «الگوی حکمرانی رهبری، تحلیل محتوای سخنرانی‌های نوروزی در دو دوره اول ریاست جمهوری سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۲»، فصلنامه علمی-پژوهشی نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، ش ۱، ۱۳۹۹.

۱۴. غلامی، رضا، «معنا و مبنای حکمرانی اسلامی»، نشست مقدماتی نخستین کنفرانس علمی سیاست‌گذاری عمومی و حکمرانی اسلامی با عنوان معنا و مبنای حکمرانی اسلامی، تهران، ایران، ۱۳۹۹.
۱۵. کرمی، لیلا، پیرحقی، میترا و صبوری، علی‌اکبر، «شاخص‌های مرسوم و جدید در علم‌سنجی»، نشریه نشاء علم، ش ۱، ۱۳۹۴.
۱۶. مزینانی، مهدی، «حکمرانی جهادی (درآمدی بر تحلیل سیره سردار سلیمانی از منظر آموزه‌های حکمرانی)»، فصلنامه تخصصی مدرسه حکمرانی شهید بهشتی، ش ۱، ۱۳۹۹.
۱۷. میرزاپور ارمکی، ابوالفضل، «ارائه الگوی اسلامی - ایرانی دولت‌سازی با تأکید بر تجربه حکمرانی اسلامی»، فصلنامه علمی - پژوهشی سیاست متعالیه، ش ۲۷، ۱۳۹۸.
۱۸. واعظی، احمد، «حکمت متعالیه و تدوین فلسفه سیاسی اسلامی»، علوم سیاسی، ش ۴۳، ۱۳۸۷.
۱۹. Abdul Rahman, H. Aziz, A. A. Ibrahim, M. A. Suhaili, N. A. Daud, A. Z. & Naing, L. "Implications of Islamic Governance Towards Psychosocial Work Stressors and Work Productivity", Journal of Religion and Health, Published Online, 2021.
۲۰. Doucette, L. "A Review of Citation Analysis Methodologies for Collection Management", College Res Lib, 73, 2012.
۲۱. Elamer, A. A. Ntim, C. G. & Abdou, H. A. "Islamic governance, national governance, and bank risk management and disclosure in MENA countries", Business & Society, 59(5), 2020.
۲۲. Elghuweel, M. I. Ntim, C. G. Opong, K. K. & Avison, L. "Corporate governance, Islamic governance and earnings management in Oman: a new empirical insights from a behavioural theoretical framework", Journal of Accounting in Emerging Economies, 7(2), 2017.
۲۳. Pouris, A. "Scientometrics of a pandemic: HIV/AIDS research in South Africa and the World". Scientometrics, 86(2), 2011.
۲۴. Rodrigues, S. P. Van Eck, N. J. Waltman, L. & Jansen, F. W. "Mapping patient safety: a large-scale literature review using bibliometric visualisation techniques", BMJ Open, 4(3), 2014.

Scientometrics Of Islamic Governance Based On The Web Of Science Citation Database

Pouria Farahgol, Sepideh Khooshab

Abstract

One of the challenges of governing societies is the lack of focus on the implementation of Islamic governance. Utilizing the foundations of a society paves the way for governance. Therefore, the goal is to scientifically measure Islamic governance based on the WOS database. This research is quantitative in nature and descriptive-survey in terms of data collection. The statistical population of the study is all scientific documents indexed in the field of Islamic governance in the web of science between 1990 and 2021 (at the time of writing - 1 February 2021). The retrieved record provided 679 documents (articles and non-articles). In this study, due to the importance and validity of the type of government, the researchers extracted the status of production of Islamic governance in different disciplines of the world, with the type of world language and the type of countries in the world. Findings show that the field of business investment, English language and Malaysia have the highest frequency. Studies have also shown that Iran ranks tenth in the production of the science of Islamic governance, which should be improved.

Keywords: Scientometrics, Islamic Governance

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی